

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ҐЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

STUDY OF THE ROLE BEHAVIOR OF YOUNG SPOUSES DEPENDING ON GENDER FEATURES

У статті розглянута проблема впливу ґендерних особливостей молодого подружжя на їхню рольову поведінку в сім'ї. Сім'я залишається об'єктом уваги різних фахівців, її вивчення традиційне для сучасної психології. Особливо актуальна проблема рольової поведінки подружжя залежно від їхніх ґендерних особливостей через те, що рольова неузгодженість подружжя і вплив на їхню рольову поведінку ґендерних стереотипів часто спричиняють сімейні конфлікти, які дають поштовх до розвитку внутрішньоособистісних конфліктів у подружжя, що, своєю чергою, негативно відбивається на життєдіяльності сім'ї загалом, може призвести до розриву сімейних відносин. В основному ґендерні відмінності подружжя часто пояснюються відомими психологічними чи біологічними особливостями жінок або чоловіків, що радше відповідає традиційним ґендерним стереотипам і не підтверджується результатами емпіричних досліджень.

З огляду на актуальність проблеми ми поставили перед собою мету – вивчити вплив ґендерних особливостей на рольову поведінку молодого подружжя.

Для вирішення поставлених завдань застосовано комплексний підхід, що складається з об'єднання теоретичного аналізу наукових джерел та емпіричного дослідження. Використовувалися такі методи: спостереження, тестування, анкетування, бесіди, математична статистика.

У процесі дослідження встановлено, що в більшості чоловіків і жінок нашої вибірки переважає андрогінний тип. Також виявлено, що ґендерні особливості наших подружніх пар не мають особливого впливу на їхню рольову поведінку. На наш погляд, рольова адекватність подружжя, імовірно, пов'язана з особистісними особливостями кожного з партнерів, що підтверджується наявністю в кожній обстежуваній підгрупі, незалежно від їхніх ґендерних особливостей, тих самих провідних показників. Відзначено, що в більшості подружніх пар у процесі сімейної взаємодії переважає партнерська модель відносин. У таких сім'ях відсутній жорсткий розподіл ґендерних ролей, тобто наявний гнучкий варіант розподілу сімейних обов'язків.

Ключові слова: ґендер, ґендерні ролі, сімейні ролі, рольові очікування і прагнення, розподіл сімейних ролей.

The article deals with the problem of the influence of gender features of young spouses on their role behavior in the family. The family remains the object of close attention of various scientists, and its study is traditional for modern psychology. The problem of the role behavior of spouses, depending on their gender features, is especially relevant, since the role mismatch of spouses and the influence of gender stereotypes on their role behavior often causes family conflicts that give rise to the development of intra-personal conflict in one of the spouses, which, in its turn, negatively affects the life of the family as a whole and can lead to the rupture of family relations. Basically, gender differences between spouses are often explained by the known psychological or biological features of women or men, which rather corresponds to traditional gender stereotypes and is not confirmed by the results of empirical studies.

Given the urgency of the problem, we set ourselves the goal of studying the influence of gender features on the role behavior of young spouses. To solve the set tasks, an integrated approach was applied, consisting of combining theoretical analysis of scientific sources and empirical research. The following methods were used: observation, questionnaires, form, interviews and mathematical statistics.

In the course of the study, it was found that the androgenic type predominates in the majority of men and women in our sample. It was also revealed that the gender features of our married couples do not have a particular effect on their role behavior. In our opinion, the role adequacy of spouses is most likely associated with the personal features of each partner, which is confirmed by the presence of the same leading indicators in each surveyed subgroup, regardless of their gender features. It is noted that among married couples in the process of family interaction, the partnership model of relations prevails. In such families, there is no rigid distribution of gender roles, that is, there is a flexible option for the distribution of family responsibilities.

Key words: gender, gender roles, family roles, role expectations and aspirations, distribution of family roles.

УДК 159.9 + 159.922.1 + 159.924.7
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.30.41>

Денисенко А.О.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології розвитку
і соціальних комунікацій,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Гутніна О.В.

магістрантка
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми. Сім'я залишається об'єктом уваги різних фахівців, її вивчення є традиційним для сучасної психології. Особливо актуальна проблема рольової поведінки подружжя залежно від їхніх ґендерних особливостей, адже рольова неузгодженість подружжя і вплив на їхню рольову поведінку ґендерних стереотипів часто спричиняють сімейні конфлікти, які дають поштовх до розвитку внутрішньоособистісних конфліктів у подружжя, що, своєю чергою, негативно відбивається на життєдіяльності сім'ї загалом,

може призвести до розриву сімейних відносин. В основному ґендерні відмінності подружжя часто пояснюються відомими психологічними чи біологічними особливостями жінок або чоловіків, що радше відповідає традиційним ґендерним стереотипам і не підтверджується результатами емпіричних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначену проблему вивчали різні фахівці в таких аспектах, як: ґендерні особливості рольових настанов і рольової адекватності подружжя (О.П. Нечепоренко, О.В. Уфим-

цева, 2015 р.); рольова структура молоді сім'ї (Ю.А. Євграфова, 2019 р.); гендерні особливості шлюбно-сімейних відносин молоді (А.О. Іванова, 2017 р.); гендерний розподіл ролей у сім'ї (Л.В. Усова, А.С. Лужик, 2019 р.); нові ролі чоловіків і жінок, їхнє значення для сім'ї та суспільства (L. Oláh, I. Kotowska, R. Richter, 2018 р.). Однак ще є низка питань, які незаслужено залишаються поза науковим аналізом.

Постановка завдання. Мета дослідження – вивчити вплив гендерних особливостей на рольову поведінку молодого подружжя.

Для вирішення поставлених завдань застосовано комплексний підхід, що складається з об'єднання теоретичного аналізу наукових джерел і емпіричного дослідження. Використовувалися такі методи: спостереження, тестування, анкетування, бесіди. Аналіз отриманих результатів здійснювався комплексом сучасних методів математичної статистики (Pearson).

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті проведеного аналізу наукової літератури можна сказати, що у психології поняття «гендер» у широкому сенсі характеризує психологічні або поведінкові властивості, які відрізняють чоловіків від жінок. У вузькому сенсі даний феномен позначає соціальну статтю, соціально детерміновані ролі, ідентичність і сферу діяльності чоловіків (маскулінні риси) і жінок (фемінінні якості), які залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства [7].

С. Бем доповнює, що будь-яка людина, незалежно від її біологічної статі, може поєд-

нувати в собі традиційно чоловічі та жіночі ознаки (андрогінний тип), що дозволяє менш жорстко дотримуватися статево-рольових норм і вільно переходити людям від традиційно жіночих занять до чоловічих і навпаки [2].

Відомо, що сімейні ролі характеризують цілі, переконання, почуття, цінності та дії кожного члена сім'ї [3]. На думку Л.Б. Шнейдер, вони розглядаються в контексті статевих ролей (системи культурних норм, що визначають способи поведінки й індивідуальні особливості особистості на основі статевої приналежності), статево-рольової системи (культурні очікування щодо соціальних ролей чоловіків і жінок) і статевої диференціації (відповідальність за сім'ю, її матеріальне забезпечення).

За їх виконанням ведеться контроль і передбачені санкції (внутрішні або зовнішні), метою яких є відновлення балансу сімейної діяльності шляхом впливу на члена сім'ї, який не виконує свою роль. Кожний партнер повинен сформулювати образ своєї рольової поведінки, визначити своє місце і місце інших членів у рольовій структурі сім'ї [3].

Відповідно до мети нашої роботи було організовано і проведено емпіричне дослідження (дистанційно) серед 30 подружніх пар (віком 30–35 років), які перебувають у шлюбі 4–5 років.

Гендерні особливості подружжя вивчалися методикою, запропонованою С. Бем (адаптація І.С. Клеціної) [6]. Сімейні ролі, їх розподіл у сім'ї, а також рольові очікування та прагнення подружжя досліджувалися мето-

Таблиця 1

Відмінності показників рольової поведінки подружжя андроґінного типу

Показники	Стать	
	жінки (%)	чоловіки (%)
роль господаря / господині	100	100
сексуальний партнер	88,8	100
організація сімейної субкультури	100	100
виховання дітей	77,7	100
організація розваг	77,7	77,7
емоційний клімат у родині	77,7	66,6
статус подружжя	66,6	66,6
ухвалення сімейних рішень	66,6	66,6
прагнення до соціальної активності	66,6	66,6
очікування емоційної підтримки	66,6	66,6
прагнення до господарської сфери	55,5	22,2
очікування батьківської сфери	55,5	44,4
особистісна ідентифікація з партнером	22,2	55,5
очікування господарської сфери	44,4	33,3
прагнення до батьківської сфери	44,4	55,5
очікування зовнішньої привабливості	33,3	55,5
прагнення до зовнішньої привабливості	44,4	22,2

диками, запропонованими А.В. Черніковим, Ю.Є. Альошиною, П.Я. Гозманом, Е.М. Дубовським, А.Н. Волковою [1; 11].

У результаті дослідження встановлено, що 65,0% чоловіків і 60,0% жінок загальної

вибірки належать до андрогінного типу. Також відзначено, що 30,0% чоловіків мають маскулінні риси, 35,0% жінок – фемінінні.

Усі подружні пари, зважаючи на їхні гендерні особливості, нами були умовно поділені на три

Таблиця 2

Відмінності показників рольової поведінки подружжя з фемінінними та маскулінними якостями

Показники	Стать	
	жінки (%)	чоловіки (%)
виховання дітей	100	100
організація розваг	100	100
сексуальний партнер	100	100
роль господаря / господині	100	100
організація сімейної субкультури	100	66,6
статус подружжя	100	66,6
ухвалення сімейних рішень	100	66,6
очікування батьківської сфери	100	66,6
прагнення до соціальної активності	66,6	100
очікування емоційної підтримки	66,6	100
статус подружжя	100	66,6
ухвалення сімейних рішень	100	66,6
емоційний клімат в сім'ї	66,6	66,6
прагнення до господарської сфери	66,6	66,6
прагнення до батьківської сфери	33,3	66,6
очікування соціальної активності	33,3	66,6
прагнення до емоційної підтримки	33,3	66,6
очікування зовнішньої привабливості	33,3	66,6

Таблиця 3

Відмінності показників рольової поведінки подружжя з різними ознаками

Показники	Стать	
	жінки (%)	чоловіки (%)
виховання дітей	100	87,5
сексуальний партнер	100	87,5
матеріальне забезпечення сім'ї	87,5	62,5
роль господаря / господині	87,5	100
організація сімейної субкультури	87,5	75
організація розваг	75,0	62,5
очікування соціальної активності	75,0	25,0
прагнення до соціальної активності	75,0	75,0
прагнення до емоційної сфери	75,0	37,5
прагнення до батьківської сфери	–	75,0
статус подружжя	75,0	62,5
ухвалення сімейних рішень	62,5	62,5
очікування емоційної підтримки	62,5	50,0
очікування зовнішньої привабливості	25	62,5
особистісна ідентифікація	50,0	50,0
очікування господарської сфери	50,0	12,5
очікування батьківської сфери	50,0	37,5
прагнення до зовнішньої привабливості	50,0	25,0
емоційний клімат в сім'ї	25,0	25,0
інтимно-сексуальна сфера	12,5	25,0

підгрупи. У першу підгрупу увійшли подружжя андрогінного типу (45,0%), у другу – жінки з фемінінними та чоловіки з маскулінінними якостями (15,0%), у третю – чоловік та дружина, які мають різні (змішані) гендерні ознаки (40,0%).

У результаті розгляду рольової поведінки подружжя в кожній підгрупі можна зазначити наявність деяких відмінностей за діагностованими показниками, які перебувають на високому рівні. Так, у підгрупі подружжя андрогінного типу (див. табл. 1) відмінності між жінками та чоловіками встановлено за такими показниками, як: «прагнення до господарсько-побутової сфери», «прагнення до емоційно-психотерапевтичної сфери», «прагнення до зовнішньої привабливості» (у жінок), «особистісна ідентифікація із дружиною», «очікування зовнішньої привабливості» (у чоловіків). Нами також відзначено, що в деяких жінок немає бажання виконувати роль сексуального партнера і виховувати дітей, а деякі чоловіки вважають, що створювати емоційний клімат у родині – завдання жінки.

У подружніх парах (див. табл. 2), де жінки мають фемінінні, а чоловіки маскулінінні якості характеру, встановлено різниці практично за всіма показниками, виняток становлять лише показники «особистісна ідентифікація з партнером», «виховання дітей», «організація розваг», «сексуальний партнер», «роль господаря / господині» й «емоційний клімат у сім'ї». А показнику «інтимно-сексуальна сфера» подружжя не приділяють належної уваги.

Також наявна незначна різниця за діагностованими показниками між подружжям зі змішаними типами. Особливо яскраво це спостерігається в таких сферах (див. табл. 3), як: «очікування соціальної активності», «прагнення до емоційно-психотерапевтичної сфери», «прагнення до батьківської сфери», «очікування зовнішньої привабливості», «очікування господарських функцій».

Як видно з аналізу отриманих даних, для всіх жінок нашої вибірки загальними показниками є: «очікування батьківських функцій», «прагнення до соціальної активності», «очікування емоційної підтримки з боку чоловіка». Відмінності полягають лише в тому, що жінки з фемінінними якостями не приділяють уваги інтимній сфері, а для деяких жінок третьої підгрупи важливі такі сфери, як: «особистісна ідентифікація з партнером», «виконання побутових функцій», «очікування від чоловіка соціальної активності», «прагнення до емоційно-психотерапевтичної сфери», «прагнення до зовнішньої привабливості».

Чоловіки, своєю чергою, серед сімейних цінностей виділяють: «прагнення до батьківської сфери», «очікування зовнішньої привабливості дружини», а також «інтимно-сексу-

альну сферу», «особистісну ідентифікацію із дружиною», «прагнення до соціальної активності», «очікування емоційної підтримки» (андрогіни та змішані типи), «очікування соціальної активності» та «прагнення до емоційно-психотерапевтичної сфери» (чоловіки, що мають маскулінінні якості).

Щодо розподілу сімейних ролей, то можна сказати, що для всіх чоловіків і жінок, незалежно від їхніх гендерних особливостей, характерний рівноправний розподіл ролей, виняток становить лише виконання такої ролі, як «відповідальний за емоційний клімат у родині» серед подружжя з андрогінними та змішаними рисами.

У результаті розгляду структури кореляційних зв'язків встановлено наявність у кожній обстежуваній підгрупі подружжя більше п'яти кореляційних плеяд на рівнях ($p < 0,01$) та ($p < 0,05$), що зв'язують діагностовані прояви. Розкрито, що чоловіки-андрогіни відрізняються від своїх дружин такими показниками, як: «інтимно-сексуальна сфера», «прагнення до батьківської сфери», «прагнення до емоційно-психотерапевтичної сфери» і «роль господаря». Усі інші виявлені показники, як-от «очікування батьківських функцій», «очікування зовнішньої привабливості партнера», «особистісна ідентифікація з партнером», «очікування і прагнення до господарсько-побутової сфери», «очікування і прагнення до соціальної активності», а також «очікування від партнера емоційної підтримки», є загальними як для жінок, так і для чоловіків.

Водночас у жінок із жіночими якостями переважають такі показники, як: «особистісна ідентифікація з партнером», «очікування батьківських функцій», «прагнення до соціальної активності», «прагнення до господарсько-побутової сфери», «організація розваг» та «статус подружжя». А в чоловіків – «роль господаря», «інтимно-сексуальна сфера», «очікування господарсько-побутової сфери» й «організація сімейної субкультури». Серед загальних показників можна назвати «очікування та прагнення до емоційно-психотерапевтичної сфери».

У підгрупі, де чоловік і дружина мають змішані риси, також наявні деякі відмінності за діагностованими показниками. Так, для жінок провідними є: «прагнення до батьківської сфери», «прагнення до соціальної активності», «статус подружжя», «очікування господарсько-побутової сфери» та «виховання дітей», у чоловіків – «інтимно-сексуальна сфера», «сексуальний партнер», «андрогінність», «очікування зовнішньої привабливості від дружини», «організація сімейної субкультури». Загальними для цієї підгрупи подружжя можна вважати такі показники, як: «особистісна ідентифікація з партнером», «очікування бать-

ківських функцій», «прагнення до господарсько-побутової сфери», «очікування соціальної активності» і «прагнення до емоційно-психотерапевтичної сфери».

Нами також розкрито специфічні відмінності серед жінок та чоловіків кожної підгрупи. Отже, для жінок характерні: «очікування зовнішньої привабливості з боку чоловіка» (андрогінні), «організація розваг», «статус подружжя» (жіночими рисами), «прагнення до батьківської сфери», «статус подружжя» і «виховання дітей» (змішаний тип). А для чоловіків – «прагнення до батьківської сфери», «прагнення до соціальної активності» (андрогінні), «сексуальний партнер» і «андрогінність» (зі змішаними рисами).

Висновки із проведеного дослідження.

У підсумку можна сказати, що нами не встановлено значних відмінностей у рольовій поведінці подружжя з різними типами ґендерних особливостей, тобто рольова поведінка чоловіків і жінок у сім'ї не залежить від їхньої ґендерної приналежності. Це підтверджується і тим фактом, що показники «маскулінність» і «фемінінність» не простежуються в кореляційних зв'язках з іншими показниками. Виняток становить лише показник «андрогінність», виявлений у кореляційному зв'язку з показником «роль господаря» ($r = 0,783$; $p < 0,05$) у підгрупі чоловіків зі змішаними ознаками.

На наш погляд, рольова адекватність подружжя радше пов'язана з особистісними особливостями кожного з партнерів, що підтверджується наявністю в кожній обстежуваній підгрупі тих самих провідних показників.

Ми вважаємо, що в кожній обстежуваній нами сім'ї в основному реалізується партнерська модель сімейних відносин. У таких сім'ях немає жорсткого розподілу ґендерних ролей, наявний гнучкий варіант розподілу сімейних обов'язків і видів діяльності. Ідеться про егалітарну форму сім'ї, коли виконання домашніх обов'язків та виховання дітей не є прерогативою жінки. Не тільки дружина, але й чоловік підпорядковують свої інтереси потребам та інтересам сім'ї, не тільки чоловік, але й дружина намагаються матеріально забезпечити сім'ю. Водночас провідна роль у розв'язанні важливих сімейних питань усе ж таки належить жінці. Однак практично ніхто з подружжя не бере на себе відповідальність за створення психологічного клімату в сім'ї. Як видно з результатів дослідження, кожен чоловік

і кожна жінка не досить відчувають емоційне тепло та підтримку від свого партнера.

Виконане дослідження дозволило висунути низку актуальних питань для подальшого вивчення поставленої проблеми. Наприклад, дослідити зв'язок деяких особистісних особливостей із рольовою поведінкою подружжя на різних етапах життєдіяльності родини; вивчити рольову адекватність подружжя в сім'ях військовослужбовців; розглянути рольову узгодженість у дошлюбних парах; виявити взаємозв'язок рольової поведінки батьків і молодого подружжя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Т.В. Психология современной семьи : монография. Санкт-Петербург : Речь, 2005. С. 401–405 ; С. 427–431.
2. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. Пер. с англ. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. 336 с.
3. Захарова Г.И. Психология семейных отношений : учебное пособие. Челябинск : ЮУрГУ, 2009. 63 с.
4. Евграфова Ю.А. Ролевая структура в молодой супружеской паре. Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия «Психология». 2019. Т. 9. Вып. 4. С. 411–423.
5. Иванова А.А. Гендерные особенности брачно-семейных отношений молодежи : дис. ... канд. соц. наук: 22.00.03. Астрахань, 2017. 232 с.
6. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. Санкт-Петербург : Питер, 2002. С. 396–398.
7. Кон И.С. Ребёнок и общество. Москва : Академия, 2003. 336 с.
8. Нечепоренко О.П., Уфимцева О.В. Гендерные особенности ролевых установок молодых супругов в парах с детьми и без детей. Омский научный вестник. 2015. № 1. С. 95–100.
9. Oláh L., Kotowska I., Richter R. The New Roles of Men and Women and Implications for Families and Societies. A Demographic Perspective on Gender, Family and Health in Europe. February, 2018. P. 41–64.
10. Усова Л.В., Лужик А.С. Гендерное распределение ролей в семье. Дневник науки. 2019. № 4. URL: www.dnevniknauki.ru.
11. Черников А.В. Интегративная модель семейной психотерапевтической диагностики. Москва : Речь, 1997. С. 72–73.
12. Шнейдер Л.Б. Семейная психология : учебное пособие. Москва ; Екатеринбург : Академический проект ; Деловая книга, 2006. 768 с.